

Механізми регулювання економіки

JEL Classification: L83; Z13

УДК 338.48

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ДЛЯ ПОТРЕБ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ

Єрмаченко В. Є.
Мороз Н. О.

Анотація. Розглянуто проблематику категоризації елементів культурної спадщини та розробки методології і методик її оцінки; доведено існування тісного взаємозв'язку між наявністю дієвої системи інвентаризації туристичних ресурсів і підвищенням рекреаційного потенціалу регіону; розглянуто підходи до побудови комплексних показників, що характеризують туристичний потенціал окремих об'єктів або територій; роз'яснено аспекти правового регулювання сфери збереження та охорони культурної спадщини; запропоновано оцінку об'єктів показу на основі визначення ступеня корисності для розвитку туристичної інфраструктури та стимулювання внутрішнього та в'їзного туризму.

Ключові слова: культурна спадщина, оцінка вартості об'єктів, інвентаризація, класифікація туристичних ресурсів, правове регулювання охорони культурної спадщини.

ПРОБЛЕМЫ ОЦЕНКИ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ КАК ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ ДЛЯ ПОТРЕБНОСТЕЙ ОТРАСЛИ ТУРИЗМА

Єрмаченко В. Є.
Мороз Н. А.

Аннотация. Рассмотрена проблематика категоризации элементов культурного наследия и разработки методологии и методик ее оценки; доказано существование тесной взаимосвязи между наличием эффективной системы инвентаризации туристических ресурсов и повышением рекреационного потенциала региона; рассмотрены подходы к построению комплексных показателей, характеризующих туристический потенциал отдельных объектов или территорий; разъяснены аспекты правового регулирования сферы сохранения и охраны культурного наследия; предложена оценка объектов показа на основе определения степени полезности для развития туристической инфраструктуры и стимулирования внутреннего и въездного туризма.

Ключевые слова: культурное наследие, оценка стоимости объектов, инвентаризация, классификация туристических ресурсов, правовое регулирование охраны культурного наследия.

PROBLEMS OF EVALUATION OF CULTURAL HERITAGE AS AN ECONOMIC CATEGORY FOR DEMANDS OF THE TOURISM INDUSTRY

V. Yermachenko
N. Moroz

Abstract. *The article considers problems of cultural heritage categorization and development of a methodology and methods for its evaluation; proves the existence of a close relationship between the availability of an effective system for making inventory of tourism resources and increase in the recreational potential of the region; observes the approaches to calculation of a complex indicator of the tourism potential for individual tourist attractions or areas; explains main aspects of the legal regulation in the sphere of preservation and protection of cultural heritage; suggests the technique for evaluation of tourist attractions based on determining the degree of their usefulness for the tourism infrastructure development and promotion of domestic and inbound tourism.*

Keywords: *cultural heritage, evaluation of attractions, classification of tourism resources, legal regulation of cultural heritage protection.*

Постановка проблеми. Туристична привабливість країни у цілому, її окремої адміністративно-територіальної одиниці, маршруту чи об'єкта показу, так чи інакше прив'язаного до певної географічної локації, багато в чому залежить від загального рівня культурного потенціалу, що асоціюється з нею. На сьогодні, відповідно до світової практики, категорія культурної спадщини містить надзвичайно широкий перелік різноманітних об'єктів, явищ і подій, тож її використання не обмежується спеціальними видами туризму, як-от традиційним пізнавальним, екскурсійним та оглядовим; елементи історико-культурного та мистецького надбання майже однаково цікавлять усіх подорожуючих. Особливо актуальним це стає у розрізі сучасних тенденцій до індивідуалізації турів, збільшення кількості та частки мандрівників, які самостійно організують подорож. Дотепер не існує єдиної класифікації видів туризму, ще складніше розмежувати рекреаційні ресурси. Тому дослідники почали більшу увагу приділяти питанням визначення ефективності використання рекреаційного потенціалу (складовою якого є і культурна спадщина), оцінки його інвестиційної привабливості, пошуку способів впровадження інновацій у традиційні моделі поведінки споживачів туристичного продукту. На жаль, в Україні з різних причин іноді неможливо використовувати досвід управління об'єктами культурної спадщини успішних країн-лідерів туристичного ринку, хоча той факт, що наша країна має достатній – і, порівняно з деякими відомими туристичними дестинаціями, навіть вищий рекреаційний потенціал, не потребує доведення. Серед основних проблем, які потребують нагального вирішення, можна назвати складність інвентаризації об'єктів, юридичної захищеності, у першу чергу тих із них, які мають найвищу цінність, організації централізованої системи менеджменту, яка б водночас не обмежувала ініціативи місцевих підприємців і громадських діячів. Забезпечення сталої структури управління об'єктами культурної спадщини виявилось б стимулом для поживлення внутрішнього та в'їзного туризму, адже перш за все невідомість у можливостях для відпочинку власного географічного осередку стримує потоки відвідувачів, змушуючи їх шукати аналогічні об'єкти в інших регіонах або за кордоном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою оцінки культурної спадщини України з метою її використання у туристичній діяльності займалися багато вчених, проте основна увага більшості публікацій зосереджена на методології категоризації та обліку об'єктів і визначення на його підставі туристичного потенціалу регіону, аніж на розробці методів і підходів до розрахунку їх вартості.

Так, З. Отер [1] відносить культурний туризм до так званого «туризму спеціальної зацікавленості». Дослідник вважає, що значення культурної спадщини для суспільства слід аналізувати в економічному, політичному, соціальному, туристичному вимірах. В основному роботи ведуться з оцінки стаціонарних об'єктів відвідування, таких як історичних споруд і пам'яток археології, проте використання й оцінка об'єктів непередметної культурної спадщини (до неї відноситься ужиткове мистецтво, традиційна кухня, фольклор тощо) просувається значно повільніше. В. Андріяш [2], досліджуючи засади державної етнонаціональної політики України, доповнює поняття об'єктів культурної спадщини діяльністю культурних центрів, товариств, земель, об'єднань та інших організацій, метою яких є збереження та пропагування традицій національних меншин. О. Литвиненко [3] оперує категорією національної духовності, додаючи до пам'яток культури топоніми, сакралізовані або пов'язані з історичними подіями чи сюжетами народної міфології природні об'єкти, такі складники суспільної свідомості, як історична пам'ять, уявлення про походження, чинники та форми національної ідентичності, що для деяких країн самі по собі є об'єктами туристичного інтересу. Зважаючи на це, пам'ятки культури можна умовно розділити на соціокультурні, політичні, правові й технічні.

Розглядаючи міжнародний досвід моніторингу об'єктів культурної спадщини, К. Поливач [4] вказує на необхідність постійного контролю за їх станом з метою забезпечення заходів щодо збереження таких об'єктів. Чинники екологічного ризику (автор використовує такий термін) розподіляються на природні та антропогенні, що необхідно враховувати під час розробки заходів із консервації та відновлення об'єктів, незадовільний стан більшості із яких зумовлений відсутністю сформованої системи моніторингу. Також не існує порядку підготовки й оприлюднення даних про стан культурної спадщини для широкої громадськості.

С. Кашуба [5] пропонує використовувати бальну оцінку історико-культурних ресурсів (виділяючи п'ять рівнів туристичної привабливості), але з попереднім анкетуванням потенційних споживачів пропонованих туристичних послуг. Отримання уявлення про побажання відвідувачів у поєднанні з оцінкою ресурсів дадуть змогу, на думку вченого, виявити баланс між очікуваннями від галузі й реальним забезпеченням бажаних можливостей, деталізація якого надалі може використовуватися для розробки практичних заходів. Вона також говорить про те, що значна частина державних історико-культурних об'єктів практично не оцінена як туристичні ресурси і не включена в туристичні маршрути, що взагалі гальмує розвиток рекреаційних районів.

Р. Славик [6] пропонує використовувати методологічний інструментарій теорії нечітких множин для оцінки потенціалу рекреаційних територій. Під рекреаційними територіями розуміються адміністративні райони у межах областей, де сконцентровано управлінську, інфраструктурну та ресурсну складові.

З. Кузик [7] розглядає різні варіанти документації об'єктів і пропонує використовувати цифрові моделі з подальшим синтезом даних, одержаних із різних джерел, з використанням ГІС-технологій. Цифрова модель місцевості може стати основою документування її історично-культурного ландшафту, накладеного на географічну карту. Л. Руденко та ін. [8] вважають за доцільне впровадження ландшафтного планування, одним із елементів якого є оцінювання структур ландшафтів із метою визначення найбільш привабливих територій для туристично-рекреаційної діяльності на основі поетапного аналізу природних передумов формування ландшафтів, ступеня антропогенного впливу, сприйняття рекреантами, процесу формування «ментального» ландшафту з урахуванням історико-культурних артефактів.

Н. Рудика [9] наголошує на необхідності удосконалення нормативно-правової бази у сфері збереження нерухомих пам'яток археології, зокрема процедури ідентифікації таких об'єктів та територій у документах із землеустрою. Визначення матеріальної цінності пам'яток розглядається як передумова їх збереження, у своїй роботі автор проводить порівняльний аналіз методів визначення вартості об'єктів.

Мета статті – виявити найбільш суттєві недоліки, що характеризують на сьогодні систему оцінки й управління туристичними ресурсами у сфері культурної спадщини, та запропонувати шляхи її удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Оцінка системи управління культурною спадщиною на будь-якому рівні (країни, регіону або локального осередку) зазвичай включає такі складові:

- аналіз нормативно-правової бази забезпечення охорони, збереження та раціонального використання об'єктів, що у цій країні підпадають під категорію культурної спадщини;
- дослідження термінологічного апарату та теоретичних аспектів формування охоронної діяльності у сфері культурного надбання. Для потреб практики, перш за все, необхідно розробити прийнятні класифікаційні групи, які б дозволили не тільки провести інвентаризацію існуючих об'єктів, а й додавати нові у разі їх появи. З урахуванням того, що постійно з'являються нові форми і види туризму, затверджувати класифікаційні ознаки слід на перспективу, з урахуванням досвіду країн із подібним туристичним потенціалом;
- розроблення реєстрів об'єктів, явищ і подій з можливістю їх взаємної інтеграції та занесення у бази даних для службового використання та розміщення на відкритих ресурсах. Останнє допомагає підвищити обізнаність потенційних туристів із рекреаційним потенціалом регіонів країни та стимулювати попит, проте вимагає створення дружнього до користувача інтерфейсу, який би дозволив побачити різноманіття туристичних ресурсів і налаштувати фільтри пошуку об'єктів залежно від власних уподобань. Проте просто надати інформацію про цікаві, подекуди унікальні, об'єкти недостатньо, необхідно переконати майбутнього відвідувача, що він може легко до них дістатися та під час перебування у тій чи іншій місцевості не відчувати дискомфорту. Практика використання геоінформаційних технологій у організації туристичних маршрутів у світі є достатньо поширеною, коли шар із описом об'єктів туристичного показу накладається на інші шари інтерактивної карти – наприклад, схем транспортної інфраструктури, закладів розміщення, компаній, що надають супутні послуги, та ін. Система класифікації об'єктів повинна бути простою, зрозумілою і адаптивною на випадок додавання чи виключення елементів реєстру; слід також заздалегідь розмежувати рівні доступу та повноваження внутрішніх і зовнішніх користувачів;
- налагодження системи моніторингу об'єктів культурної спадщини – це дозволить передбачити їх нецільове використання та вчасно помітити погрози, що можуть призвести до їх знищення чи руйнування; також треба призначити структури, відповідальні за контроль за використанням цих об'єктів. Це стосується і організації статистичного обліку. Процедура подання звітів повинна бути прозорою і відомою широкій

громадськості, щоб у місцевого населення не виникало підозр щодо маніпуляцій із найбільш цінними ресурсами;

– розроблення методики та процедури оцінки вартості об'єктів культурної спадщини для потреб їх комерційного використання (якщо це дозволено законом) та розрахунку собівартості утримання. Останнє вкрай важливо, коли об'єкт фінансується із державного чи місцевого бюджету;

– затвердження стратегії збереження та подальшого розвитку культурної спадщини країни, регіону, локальної місцевості та забезпечення її дотримання усіма учасниками ринку. Використання об'єктів культурного призначення, проведення тематичних заходів і розробка стратегії у цій галузі вимагає поєднання зусиль великої кількості органів управління, часто із відмінними поза межами владних структур схемами підпорядкування, тому необхідно частину зусиль спрямовувати на координаційні дії. Як правило, на рівні держави рівень взаємопроникнення функцій інститутів різних галузей мінімальний, тісна співпраця починається на рівні місцевих органів управління, відповідальних за добробут окремої адміністративно-територіальної одиниці. Налагодження контактів між представниками різних інститутів і галузей необхідно і тому, що для впровадження проекту із високим рівнем соціальної та економічної ефективності потрібен доступ до реальних даних, які складно повною мірою отримати з офіційних звітів. Наприклад, в Україні досі не реалізована жодна методика дослідження сезонних потоків відвідувачів на рівні офіційної статистики, хоча для туристичної галузі розуміння сезонності є одним із ключових чинників побудови правильної тактики продажів. Достовірною інформацією про сезонні коливання та особливості попиту на туристичні послуги у межах країни у різних регіонах володіють лише великі компанії, дрібні ж втрачають багато перспектив через брак достовірних даних.

Розширення асортименту подорожей за рахунок включення об'єктів культурної спадщини, по-перше, буде стимулювати розвиток внутрішнього та в'їзного туризму (для останнього треба подбати про належне інформаційне забезпечення та поширення інформації про рекреаційні ресурси України за кордоном, при чому у тому форматі, до якого звикли мешканці обраних країн); по-друге, заповнить «провали» у річних обсягах споживання, особливо у тих районах, де традиційний туристичний продукт схильний до значних сезонних коливань.

Названі сфери регулювання діяльності у галузі управління культурною спадщиною є взаємопов'язаними, і вживати будь-яких заходів варто лише з урахуванням комплексної оцінки їх наслідків.

Уряд України є досить активним учасником міжнародної спільноти у сфері охорони культурної спадщини. Так, Україною ратифіковані такі нормативні документи (табл. 1).

Таблиця 1

Міжнародні нормативні документи у галузі охорони культурної спадщини, визнані Україною

№ з/п	Назва документа	Набуття чинності*	Дата ратифікації	Дата підписання*
1	Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини	27.08.2004	10.12.2003	16.01.1992
2	Європейська ландшафтна конвенція	01.07.2006	07.09.2005	20.10.2000
3	Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи	не вказано	20.09.2006	03.10.1985**
4	Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини	не вказано	04.10.1988	16.11.1972**
5	Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини	27.08.2008	приєднання 06.03.2008	17.10.2003**
6	Конвенція про охорону підводної культурної спадщини	02.01.2009	20.09.2006	02.11.2001
7	Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження	10.06.2010	20.01.2010	20.10.2005

* дата вказана для України

** дата першого підписання документа

На національному рівні основним нормативно-правовим документом, що регулює діяльність у сфері управління культурною спадщиною, є Закон України «Про охорону культурної спадщини» [10]. Більш спеціалізовані аспекти уточнені у Законах України «Про охорону археологічної спадщини»; «Про культуру»; «Про перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації»; «Про архітектурну діяльність»; «Про основи містобудування»; «Про музеї та музейну справу» [11]; «Про наукову і науково-технічну експертизу»; «Про природно-заповідний фонд України»; «Про Генеральну схему планування території України»; «Про відповідальність підприємств, їх об'єднань, установ та організацій за правопорушення у сфері містобудування»; «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей»; «Про ратифікацію Угоди про вивезення та ввезення культурних цінностей»; «Про міжнародні договори України»; «Про охорону навколишнього природного середовища»; «Про землеустрій»; «Про регулювання містобудівної діяльності»; «Про

державну експертизу землевпорядної документації» та інших нормативних актах. Незважаючи на наявність розгалуженої системи законодавчих актів у сфері охорони культурної спадщини, багато пам'яток знаходяться під загрозою знищення. У роботі [12] підтверджується статистика, що у середньому Україна втрачає щороку більше 100 об'єктів культурної спадщини.

У 2001 р. було затверджено перелік історичних населених місць України. Без урахування АР Крим та м. Севастополя список складається із 371 найменування [13].

У 2003 р. Постановою КМУ була введена в дію Комплексна програма паспортизації об'єктів культурної спадщини [14]. План заходів було розраховано до 2010 р., основним завданням вказувалися облік, класифікація та державна реєстрація об'єктів, хоча насправді потрібно було внести суттєві доповнення до опису вже зареєстрованих шляхом запровадження електронних форм, або паспортів (програма обмежувалася категорією нерухомих пам'яток). До речі, облікову форму 1-ТР «Паспорт туристичного об'єкта» було уточнено лише у квітні 2012 р. У грудні 2011 р. було запропоновано проект Закону України «Про туристичні ресурси», який поміж іншого містив опис методики групування туристичних ресурсів і передбачав створення відповідного класифікатора. Але цей закон так і не був прийнятий.

У 2004–2010 рр. діяла програма збереження та використання об'єктів культурної спадщини, із переліку завдань якої було забезпечення моніторингу, здійснення заходів із популяризації та розвитку об'єктів культурної спадщини, сприяння залученню цих об'єктів до національних і міжнародних туристичних маршрутів, однак не було акцентовано уваги на розробці методики економічної оцінки об'єктів. Єдиним документом, що регулює це питання, є Постанова КМУ «Про затвердження Методики грошової оцінки пам'яток», затверджена у 2002 р. [15]. Її можна застосовувати до об'єктів, внесених у Державний реєстр нерухомих пам'яток України, що стосується об'єктів інших видів, спеціального нормативного акта не існує. Втім, у Постанові призначенням грошової оцінки названі випадки відчуження; передачі у володіння, користування, управління; передачі в оренду; переоцінки основних фондів для цілей бухгалтерського обліку; передачі в заставу; передачі до статутного фонду господарського товариства; страхування та інші випадки, передбачені законодавством. Про те, що таку чи подібну методику можна було б застосовувати для розрахунку рекреаційного потенціалу територій, на яких ці об'єкти знаходяться, з метою, наприклад, їх подальшого рейтингування або визначення обсягів цільової державної допомоги, не йдеться.

Державний реєстр нерухомих пам'яток України [16; 17] містить найбільш повний перелік об'єктів культурної спадщини, але він обмежений декількома категоріями та не призначений для обліку новітніх типів об'єктів. Науково-дослідним інститутом пам'яткоохоронних досліджень у 2010 р. було розроблено електронну базу даних нерухомих об'єктів культурної спадщини, проте вона була призначена лише для внутрішнього службового використання. На той час в Україні налічувалося понад 144 тис. пам'яток, станом на початок 2013 р. під охороною держави знаходилося понад 140 тис. пам'яток, 1,4 тис. міст і селищ та понад 8 тис. сіл із цінною культурною спадщиною із загальним фондом історичних будівель і споруд, що перевищує 70 тис. об'єктів [4]. На тепер ця цифра є ще меншою.

У 2012 р. Міністерство культури України Наказом від 14.12.2012 № 1521 затвердило зразок облікової картки об'єкта (елемента) нематеріальної культурної спадщини, але окремого реєстру створено не було. На сьогодні існує лише перелік із шести об'єктів, який є додатком до Наказу [18].

Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» для потреб нормативного регулювання та практичного використання у пов'язаних галузях діяльності використовується така класифікація об'єктів [10]:

- рухомі предмети та нерухомі об'єкти, останні водночас є пам'ятками у разі занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України;
- за типами – споруди (витвори), комплекси (ансамблі), визначні місця;
- за видами – археологічні, історичні, об'єкти монументального мистецтва, об'єкти архітектури, об'єкти містобудування, об'єкти садово-паркового мистецтва, ландшафтні, об'єкти науки та техніки.

Існує поділ об'єктів культурної спадщини на національні (їх внесення та виключення з реєстру здійснює Кабінет Міністрів) та місцевого значення (є підконтрольними Міністерству культури).

У практиці оцінки рекреаційного потенціалу широко використовується термін історико-культурні туристичні ресурси, до яких у цілому відносять пам'ятки історії і культури, створені людиною, які мають суспільно-виховне значення, становлять пізнавальний інтерес і можуть бути використані в туристичній діяльності. До їх складу входять пам'ятки історії, архітектури, мистецтва, етнографічні пам'ятки та пам'ятки народної творчості [19].

До Державного реєстру національного культурного надбання заносяться такі об'єкти матеріальної та духовної культури: пам'ятки історії, пам'ятки археології, пам'ятки містобудування і архітектури, пам'ятки мистецтва, документальні пам'ятки, однак цей перелік може бути розширений у разі необхідності внесення унікального об'єкта, який не підпадає під жодну категорію. У 2016 р. було створено Державний реєстр нау-

кових об'єктів, що становлять національне надбання, однак названі два реєстри відсутні у вільному доступі. Перелік наукових об'єктів формувався рядом Постанов і Розпоряджень КМУ (на сьогодні їх 11).

Науковий об'єкт, що становить національне надбання – це унікальний об'єкт, що не піддається відтворенню, втрата або руйнування якого матиме серйозні негативні наслідки для розвитку науки та суспільства.

До об'єктів можуть бути віднесені:

- унікальні об'єкти музейних, архівних фондів, колекції, особливо цінні та рідкісні видання, інші пам'ятки історії та культури;
- інформаційні фонди;
- дослідні установки, обладнання, полігони;
- природні та біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, інші природні території та об'єкти, штучно створені об'єкти природно-заповідного фонду, що потребують підтримки, не передбаченої Законом України «Про природно-заповідний фонд України», або їх окремі частини, зокрема ботанічні, зоологічні, мікробіологічні та інші колекції;
- інші унікальні наукові об'єкти.

Відповідальність за ведення реєстру покладено на Міністерство освіти і науки України.

Державна служба статистики до об'єктів культури відносить так звані заклади (театри, філармонії, організації телебачення та радіомовлення, демонстратори фільмів, видавництва, музеї, бібліотеки, клубні заклади та деякі інші), школи естетичного виховання, концертні організації, цирки, зоопарки, спортивні споруди та виставкові центри. Відповідно, систематичний підрахунок кількості відвідувачів ведеться виключно за вказаними категоріями, які є стаціонарними, і не охоплює відвідування фестивалів та аналогічних заходів і подій, що не мають постійного місця проведення, або його взагалі неможливо визначити. Хоча методологія Держстату є найбільш наближеною до розуміння галузі рекреації у Північній Америці та Європі, де вона є синонімом сектора розваг.

З наведених прикладів видно, що основною проблемою у визначенні туристичного потенціалу у сфері культурної спадщини є відсутність єдиної класифікаційної методології, що, у свою чергу, ускладнює ведення реєстрів об'єктів та облік їх кількості, не говорячи вже про підтримку інтерактивних туристичних карт на основі геоінформаційних технологій. Відповідно, не знаючи точного числа об'єктів, розміщених на певній території, неможливо розробити мережу туристичних маршрутів. Туроператори, які працюють на внутрішньому ринку, звичайно обмежуються найвідомішими об'єктами, оскільки пошук даних про менш видатні та включення їх до второваних маршрутів не виправдовує витрати, адже пересічні споживачі про них не знають і не завжди погоджуються на маршрут, який не містить щонайменше двох-трьох відомих усім пунктів призначення. Виправити цю ситуацію допомогло б запровадження у вільному доступі інтерактивної карти / бази даних туристичних об'єктів різної спрямованості, збільшивши поінформованість громадян про унікальні можливості відпочинку, проте створення і подальша експлуатація такого ресурсу потребує координованих зусиль декількох державних установ і значних обсягів фінансування, що у теперішньому стані занепаду національної економіки маловірогідно.

Методики визначення туристичного потенціалу на основі підрахунку об'єктів культурної спадщини також виявляються недосконалими саме з цієї причини. По-перше, дослідник мусить провести власну класифікацію об'єктів, спочатку визначивши, які саме складові приваблюють відвідувачів (окремі переліки можуть формуватися для подорожуючих із різних регіонів, країн або залежно від особливостей організації туру), а потім відкидати з моделі ті з них, дані про які знайти не вдається. Існує багато варіантів отримання фінальних показників, найчастіше будуються рейтинги географічних осередків – від найбільш насичених об'єктами культурної спадщини до тих, де вони повністю відсутні або наявні у невеликій кількості. Методики визначення ступеня привабливості регіонів, які оцінюються, можна згрупувати таким чином:

1) залежно від абсолютної кількості досліджуваних об'єктів – підхід, який застосовує Всесвітній економічний форум під час побудови Індексу конкурентоспроможності у галузі подорожей і туризму, де одним із складових культурного потенціалу країни виступає кількість об'єктів, занесених у перелік Світової спадщини (World Heritage List);

2) залежно від ваги, або значущості, об'єктів однієї категорії – наприклад, у загальновідомій методиці В. Мацоли [19], відповідно до якої кожний об'єкт має начебто декілька градацій – наприклад, на першому щаблі групи археологічних об'єктів знаходяться території первісного заселення (1 бал), а складні древні городища отримують вже 5 балів;

3) на основі «концентрації» об'єктів на одиницю площі – у найпростішому варіанті розраховується щільність туристичних ресурсів як співвідношення абсолютної кількості об'єктів відвідування до площі оцінюваної території або одиниці виміру.

У кожного підходу є свої переваги й недоліки, однак усі вони можуть використовуватися як допоміжні під час економічної оцінки культурних об'єктів.

Розрахунок вартості об'єктів культурної спадщини звикли проводити з огляду на ціну його можливої реалізації – тобто доходу, який можна було б отримати при використанні цього об'єкта як предмета купівлі-продажу, обміну, оренди тощо. Традиційно використовують два підходи – витратний і порівняльний та їх модифікації. Загальна теорія оцінки майна розглядає три можливих підходи до оцінки його вартості: витратний, порівняльний і прибутковий. У міжнародних стандартах, а також національних нормативних документах України, при оцінці рухомих культурних цінностей рекомендовано користуватися двома підходами – витратним і порівняльним. Але прибутковий підхід, хоча і досить обмежено, також може бути корисним при оцінці рухомих культурних цінностей [20]. Навпаки, ми наголошуємо на тому, що для потреб визначення туристичного потенціалу території, на якій він розташований, доцільно за базу оцінки приймати корисний вплив цього об'єкта, тобто кількість відвідувачів, яких він може привабити, наскільки він здатен підвищити позитивний імідж окремої дестинації або країни у цілому тощо. А при визначенні такого впливу важливою буде у тому числі інформація про загальну кількість таких об'єктів у регіоні, їх концентрацію або навпаки, «розсіювання» у межах зручної доступності, стан збереженості, підпорядкування та інші характеристики, що вносяться до карток і реєстрів.

Висновки. Таким чином, оцінка вартості об'єктів культурної спадщини як економічної категорії тісно пов'язана з питаннями категоризації та обліку туристичних ресурсів. Відсутність єдиного підходу до класифікації елементів культурної спадщини, їх підпорядкованість різним відомствам, недосконалість системи моніторингу за використанням об'єктів, незабезпечення доступу до інформації потенційним споживачам туристичних послуг стають перешкодами до повноцінного використання культурної спадщини у туристичній галузі і недоотримання значної частини прибутку від організації подорожей. Необхідно розробити дієвий механізм інвентаризації рекреаційних ресурсів, доступний як підприємцям, так і населенню, що з одного боку дозволить розвивати нові туристичні осередки та види туризму, з іншого – зменшить витрати на маркетингові заходи, спрямовані на підвищення обізнаності споживачів із культурним потенціалом України.

Перспективами подальших досліджень є удосконалення методики оцінювання корисності об'єктів культурної спадщини для потреб туристичної галузі, визначення інвестиційної привабливості адміністративних одиниць на її основі, розроблення рекомендацій стосовно структуризації системи обліку й інвентаризації об'єктів рекреації.

Література: 1. Отер З. Оцінка та використання житкового мистецтва в контексті культурного туризму. *Народна творчість та етнографія*. 2010. № 5. С. 21–28. 2. Андріяш В. І. Державна етнополітика України в умовах глобалізації: монографія. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2013. 328 с. 3. Литвиненко О. М. Проблеми актуалізації українських пам'яток культури: аналіт. записка Нац. ін-ту стратегічних досліджень URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/906/>. 4. Поливач К. А. Формування системи моніторингу об'єктів культурної спадщини в Україні. *Український географічний журнал*. 2013. № 3. С. 57–63. 5. Кашуба С. Оцінка історико-культурних ресурсів Згурівського р-ну Київської обл. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2014. Вип. 47. С. 146–151. 6. Славик Р. Оцінка історико-архітектурного потенціалу адміністративних районів Закарпатської області в контексті розвитку рекреації та туризму. *Часопис соціально-економічної географії*. 2015. Вип. 19 (2). С. 124–128. 7. Кузик З. Застосування цифрових моделей місцевості для документування об'єктів культурної спадщини. *Геодезія, картографія і аерофотознімання*. 2013. Вип. 78. С. 96–100. 8. Руденко Л. Г., Голубцов О. Г., Лісовський С. А. Ландшафтна програма Черкаської області: методичні підходи та основні результати планування. *Український географічний журнал*. 2013. № 2. С. 30–39. 9. Рудика Н. М. Критерії оцінки нерухомих пам'яток археології. *Праці центру пам'ятокознавства*. 2010. № 17. С. 99–105. 10. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>. 11. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29.06.1995 № 249/95-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр>. 12. Концепція національної політики щодо культурної спадщини в Україні (Проект)/під ред. О. П. Олійник. Київ: Архітектура і престиж; Середняк Т. К., 2014. 134 с. 13. Про затвердження Списку історичних населених місць України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 № 878 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/878-2001-п>. 14. Про затвердження Комплексної програми паспортизації об'єктів культурної спадщини на 2003–2010 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.09.2002 № 1330 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1330-2002-п>. 15. Про затвердження Методики грошової оцінки пам'яток: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2002 № 1447 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1447-2002-п>. 16. Про затвердження Положення про Державний реєстр національного культурного надбання: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.1992 № 446 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/466-92-п>. 17. Про затвердження Порядку визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 № 1760 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1760-2001-п>. 18. Про затвердження примірного зразка форми облікової картки об'єкта (елемента) нематеріальної культурної спадщини України та визначення об'єктів нематеріальної культурної спадщини України: Наказ Міністерства культури України від 14.12.2012 № 1521 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://document.ua/pro->

zatverdzhennja-primirnogo-zrazka-formi-oblikovoyi-kartki-doc140422.html. 19. Кравців В. С., Гринів Л. С., Копач М. В., Кузик С. П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. Львів: ІРД НАН України. 1999. 78 с. 20. Платонов Б. О. Основи оціночної діяльності: підручник. Київ: НАККіМ, 2013. 227 с.

References: 1. Oter Z. *Otsinka ta vykorystannia vzhlytkovoho mystetstva v konteksti kulturnoho turizmu* [Evaluation and Use of Applied Art in the Context of Cultural Tourism]. *Narodna tvorchist ta etnohrafia*. 2010. No. 5. P. 21–28. 2. Andriiash V. I. *Derzhavna etnopolityka Ukrainy v umovakh hlobalizatsii: monohrafiia* [State Ethnonational Policy of Ukraine in Conditions of Globalization: monograph]. Mykolaiv: Vyd-vo ChDU im. P. Mohyly, 2013. 328 p. 3. Lytvynenko O. M. Problemy aktualizatsii ukrainskykh pamiatok kultury: analit. zapyska Nats. in-tu stratehichnykh doslidzhen URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/906/>. 4. Polyvach K. A. *Formuvannia systemy monitoryngu ob'ektiv kulturnoi spadshchyny v Ukraini* [Formation of System of Monitoring of Cultural Heritage Sites in Ukraine]. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal*. 2013. No. 3. P. 57–63. 5. Kashuba S. *Otsinka istoriko-kulturnykh resursiv Zghurivskoho r-nu Kyivskoi obl.* [Evaluation of Historical and Cultural Resources Zgurovsky District, Kyiv Region]. *Visnyk Lvivskoho universytetu*. Serii heohrafichna. 2014. Issue 47. P. 146–151. 6. Slavik R. *Otsinka istoriko-arkhitekturnoho potentsialu administratyvnykh raioniv Zakarpatskoi oblasti v konteksti rozvytku rekreatsii ta turizmu* [Evaluation of the Historical-Architectural Potential of the Administrative Districts of the Transcarpathian Region in the Context of the Development of Recreation and Tourism]. *Chasopys sotsialno-ekonomichnoi heohrafii*. 2015. Issue 19 (2). P. 124–128. 7. Kuzyk Z. *Zastosuvannia tsyfrovyykh modelei mistsevosti dlia dokumentuvannia ob'ektiv kulturnoi spadshchyny* [Application of Digital Terrain Models for Documentation of Cultural Heritage Objects]. *Heodeziia, kartohrafiia i aerofotozimannia*. 2013. Issue 78. P. 96–100. 8. Rudenko L. H., Holubtsov O. H., Lisovskiy S. A. *Landshaftna prohrama Cherkaskoi oblasti: metodychni pidkhody ta osnovni rezultaty planuvannia* [Landscape Program Cherkasy Region: Methodological Approaches and Main Results of Planning]. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal*. 2013. No. 2. P. 30–39. 9. Rudyka N. M. *Kryterii otsinky nerukhomykh pamiatok arkhologii* [Criteria for the Evaluation of Immovable Monuments of Archeology]. *Pratsi tsentru pamiatkoznavstva*. 2010. No. 17. P. 99–105. 10. Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny: Zakon Ukrainy vid 08.06.2000 No. 1805-III // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»/Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>. 11. Pro muzei ta muzeinu spravu: Zakon Ukrainy vid 29.06.1995 No. 249/95-VR // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»/Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/249/95-vr>. 12. Kontsepsiia natsionalnoi polityky shchodo kulturnoi spadshchyny v Ukraini (Proekt)/pid red. O. P. Oliinyk. Kyiv: Arkhitektura i prestyzh; Seredniak T. K., 2014. 134 p. 13. Pro zatverdzhennia Spysku istorichnykh naselenykh mistv Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26.07.2001 No. 878 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»/Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/878-2001-n>. 14. Pro zatverdzhennia Kompleksnoi prohramy pasportyzatsii ob'ektiv kulturnoi spadshchyny na 2003–2010 roky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 09.09.2002 No. 1330 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»/Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1330-2002-n>. 15. Pro zatverdzhennia Metodyky hroshovoi otsinky pamiatok: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26.09.2002 No. 1447 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»/Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1447-2002-n>. 16. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Derzhavnyi reiestr natsionalnoho kulturnoho nadbannia: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.08.1992 No. 446 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»/Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/466-92-n>. 17. Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia katehorii pamiatok dlia zanesennia ob'ektiv kulturnoi spadshchyny do Derzhavnogo reiestru nerukhomykh pamiatok Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.12.2001 No. 1760 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»/Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1760-2001-n>. 18. Pro zatverdzhennia prymirnoho zrazka formy oblikovoi kartky ob'ekta (elementa) nematerialnoi kulturnoi spadshchyny Ukrainy ta vyznachennia ob'ektiv nematerialnoi kulturnoi spadshchyny Ukrainy: Nakaz Ministerstva kultury Ukrainy vid 14.12.2012 No. 1521 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»/Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-primirnogo-zrazka-formi-oblikovoyi-kartki-doc140422.html>. 19. Kravtsiv B. S., Hryniv L. S., Kopach M. V., Kuzyk S. P. *Naukovo-metodychni zasady reformuvannia rekreatsiinoi sfery*. Lviv: IRD NAN Ukrainy, 1999. 78 p. 20. Platonov B. O. *Osnovy otsinnochnoi diialnosti: pidruchnyk*. Kyiv: NAKKіM, 2013. 227 p.

Інформація про авторів

Єрмаченко Володимир Єгорович – кандидат економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, м. Харків, 61116, Україна; e-mail: yvy@hneu.edu.ua).

Мороз Наталія Олександрівна – аспірант кафедри туризму Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, м. Харків, 61116, Україна; e-mail: moroz.nataliia.icv@gmail.com).

Інформация об авторах

Єрмаченко Владимир Егорович – кандидат экономических наук, профессор, проректор по научно-педагогической работе Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, г. Харьков, 61116, Украина; e-mail: yvy@hneu.edu.ua).

Мороз Наталия Александровна – аспирант кафедры туризма Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, г. Харьков, 61116, Украина; e-mail: moroz.nataliia.icv@gmail.com).

Information about the authors

V. Yermachenko – Ph.D. (Economics), Professor, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61116, Ukraine; e-mail: yvy@hneu.edu.ua).

N. Moroz – Postgraduate Student of Department of Tourism of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61116, Ukraine; e-mail: moroz.nataliia.icv@gmail.com).

*Стаття надійшла до ред.
01.09.2016 р.*

JEL Classification: G21, G23

UDC 336.77

IMPORTANCE OF COOPERATIVE BANKS IN THE CREDITING OF THE AGRICULTURAL SECTOR – THE EXPERIENCE OF EUROPEAN COUNTRIES AND CONCLUSIONS FOR UKRAINE

O. Kovalenko

Abstract. *The aim of the article is to investigate the role of cooperative banks in banking systems and in the crediting of the agriculture sector in some European countries. Cooperative banks specialize in the crediting of small and medium businesses. They are one of the main sources of external financial resources for agricultural producers. Development of the agricultural sector in Ukraine requires development of cooperative banks, which can potentially become a main external source of financial resources for the agricultural sector.*

Keywords: *crediting, bank, credit cooperation, cooperative banks, cooperative banking system, agricultural sector.*

ВАЖЛИВІСТЬ КООПЕРАТИВНИХ БАНКІВ У КРЕДИТУВАННІ АГРАРНОГО СЕКТОРА – ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН І ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Коваленко О. С.

Анотація. *Метою статті є дослідження ролі кооперативних банків у банківських системах і кредитуванні аграрного сектора в деяких європейських державах. Кооперативні банки спеціалізуються на кредитуванні малого та середнього бізнесу. Вони є одним із основних зовнішніх джерел фінансових ресурсів для аграрних виробників. Розвиток аграрного сектора в Україні об'єктивно потребує і розвитку кооперативних банків, які потенційно можуть стати головним зовнішнім джерелом фінансових ресурсів для аграрного сектора.*

Ключові слова: *кредитування, банк, кредитна кооперація, кооперативні банки, кооперативна банківська система, аграрний сектор.*

ВАЖНОСТЬ КООПЕРАТИВНЫХ БАНКОВ В КРЕДИТОВАНИИ АГРАРНОГО СЕКТОРА – ОПЫТ ЕВРОПЕЙСКИХ СТРАН И ВЫВОДЫ ДЛЯ УКРАИНЫ

Коваленко А. С.

Аннотация. *Целью статьи является исследование роли кооперативных банков в банковских системах и кредитовании аграрного сектора некоторых европейских стран. Кооперативные банки специализируются на кредито-*

© O. Kovalenko, 2016